

НАЙ-СТРАШНИТЕ ЗЕМЕТРЕСЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ – РАЗКАЗИ НА ОЧЕВИДЦИ

Географски справочник

Най-старите писмени свидетелства от латински източници за земетръсна катастрофа по нашите земи са от 50 г. пр.н.е., когато едно много силно земетресение разрушило античния град Бизоне (дн. Каварна) и потопило в морето крайбрежните земи. Трябва да се отбележи и земетресението през 358 г. в Шабленската сеизмична зона, образувало във Варненския залив цунамна вълна, височината на която се оценява до 4 м.

През XIX и XX в. в България се случват няколко катастрофални земетресения, за които има публикувани и съхранени описания на очевидци. Откъси от тях, както и архивни снимки от разрушенията вследствие земетресенията, са представени по-долу.

Таблица 1. Земетресения с $M \geq 6,0$ на територията на България*
(по Г. Мардиросян и др., 2010)

Table 1. Earthquakes of $M \geq 6,0$ on the territory of Bulgaria*
(by G.Mardirosyan et al., 2010)

Дата	Район на епицентъра	Магнитуд (M)	Интензивност в епицентралната област (степен)
30.09.1858	София	6,9	IX
31.03.1901	Калиакра	7,2	X
04.04.1904	Кресненско дефиле	7,8	X
08.10.1905	Струмска долина	6,4	VIII – IX
15.02.1909	Ямбол	6,0	VIII
04.06.1913	Горна Оряховица	7,0	IX –
14.04.1928	Чирпан	6,8	IX
28.04.1928	Поповица	7,0	X

„В София на 23 април 1818 г. се тресла земята, настъпил голям страх, много здания и джамии попадали, жежки и студени води станали (пресекли). Земетресенията се повтаряли чак до Св. Илия (20 юли).”

Българско книжовно дружество,
кн. 8, 1884 (цит. по Сп. Вацов)

„На 18 септември 1858 г., в четвъртък по пладне, слънцето огряваше с особена светлина Софийското поле и печеше така силно, щото не знаеше човек къде да се дene от необикновената горещина и тежост в атмосфера-та. В това време, изведнъж, в един миг се чу един гърмеж, но такъв гърмеж силен и оглушителен, като да пукнаха изведнъж хиляди-хиляди топове. В същата тая минута се потърся и се разлюлява земята така силно и страшно, що всякой в отчаяние се наиде и помисли, че тука е веке скончание мира...”

С каква необикновена сила се показва това земетресение, може човек да разсъди и по неговите разрушителни последствия. След една минута хората, изплашени и смаяни от тая исполинска борба на стихии, истинствено се сецат и по чувство на самосъхранение бягат кой как може – във из къщята на открито място, за да избягат от голяма беда. Градът се покрива от тъмен и гъст облак, който се образува от прахта на порутените в града здания.

Бягане, плач и вик навсякъде... Такива възгласи, такива ридания навсякъде и всеобщо замешателство по всичкия град. Българи, турци и евреи, всички бягат и с глас разтреперан викат към небето всякой по своему и с умиление просят от Бога помилование. След две-три минути съгледват,

че от 24 джамии, които се намираха в града, само 5 останали с минарета, но както на първите, така и на вторите стените и кубетата се разпукали така, щото не се влязла в тях от страх да не би да се порушат. От 7 църкви само в две може да се служи...

Половин час на запад от града, на полето (в местността Земяне над „Герена“ – бел. на Сп. Вацов), гдето никога не е имало вода, в този час се показва гореща вода да извира и скача нагоре и толкова много, колкото да кара три камъка воденични. А водата от жежките бани в града се дръпна за два-три дена (по уверяването на съвременника М.Б. водата в градските бани била намалала още преди земетресението – бел. на Сп. Вацов), но после пак си протича и се показва много по-гореща отнапред, а новата вода на полето все извира и досега (изворът и до днес – ноември 1901 – още съществува – бел. на Сп. Вацов), но не се е посмалила.

Казват, че планината Витоша, един час на юго-запад от София, да се е разпукала на едно място до

половин аршин на шир и половин час надлъж между селата Бояна и Драгалевци... казват още, че тъдвя изпопадали големи каменни скали.

В града няма джамия, църква, конак, казарма, баня, хан, къща – да е останала без повреда: всичко се е разпукало и разлюляло.

От 18 септември и до днес 5 октомври все се повтаря земетресението по няколко пъти на ден. Но най-страшното и най-голяма повреда причини първото земетресение, кое биде на 18 септември на 6 часа през деня по турски. Ако не бе оптически обман, нам се показва, че в тая минута земята, да речем, кората на земята не се люлееше, а скачаше, ту се повдигаше примерно на един аршин нагоре, ту падаше пак доле с неописана чевръстина и ужасен екот."

Дописка на **Сава Филаретов**, учител в София, обнародвана в бр. 403 на „Цариградски вестник“ от 1 ноември 1858 г. (цит. по Сн. Рижикова, 1996*).

„... От земетресението на 31 март 1901 г. най-много са пострадали селата: Каварна, Гяурсуютчук (дн. Българево), Шабла, Каябейкьой (дн. Камен бряг) и Саръмеше (дн. Горун). В последните две селца повечето от сградите са били срутени, а останалите са повредени. Доколко са били силни подземните удари там може да си състави мнение човек по-ясно понятие от следния пример: на една улица в с. Саръмеше видях камък около 1 тон тежък, се е преобърнал наопаки, дъното му сега стои нагоре. За едно щастие трябва да се счита, че от моменталното събаряне на стотици сгради, дето имало хора и добитък, има сравнително малко жертви – убити са две деца и две-три едри животни, а освен това двама селяни от с. Гяурсуютчук са убити на морския бряг от падащи скали. Не само колибите, но и масивните обществени сгради, черкви и училища са пострадали."

Дописка от варненския вестник „Народна сила“ (цит. по Сн. Рижикова, 1996)

„В 12 ч. и 3 м. (на 4 април 1904 г. – П.С.) трус от VII ст., траене 110 сек. Това земетресение предизвика страшна паника сред манастирските служители (на Рилския манастир – П.С.); всички с ясно изобразен ужас на лицето бягаха и не знаеха где да се скрият. Пощенската станция се люлееше много силно; прозорците и вратите трещяха и сами се отвориха. Стените на апаратната стая се попукаха; връзки с книги, поставени на един шкаф, изпопадаха по посока към север. В същото време, излизайки от станцията, видях да падат комините от източната манастирска сграда. През това време едно куче пред станцията силно и ужасно виеше.

... в 12 ч. и 27 м. – няколко труса от VII-VIII степен, времетраене около 90 сек. Грозотията на това земетресение, много по-страшно от първото на 12 ч. и 3 м. се усилваше от зловещото подземно бурчене, което го придружаваше.

... В манастира паднаха около 75 комина..., събори се една част от стълбата, която води в западната сграда. В двора се образуваха две пукнатини в почвата. По-голямата, дълга около 10 м., имаше

посока от югозапад към североизток... В източната сграда всички стаи и сводове са пропукани... Черквата, която се намира в средата на манастирския двор е здраво и солидно здание, цялото е направено от дялани камъни. От земетресението през миналите години тя не е имала никакви повреди, но от днешното – тя силно се е напукала на много места..., образува е една пукнатина на източната стена, дето е олтарът, тя е дълга около 5 м., спуска се отвесно от свода, пресича през средата един прозорец и се губи в основите... И трите по-големи кубета са силно напукани и голяма част от вътрешната им мазилка е изпадала. Според разкази на стари калугери кубетата били увързани за покрива с жезла, които на върха на кубето се събирали в едно. Ако не са били тия жезла, както са напукани, кубетата трябваше да се съборят. Историческата Хрельова кула, която е била свидетел и на други такива страшни земетресения и която от ланското ноемврийско земетресение (с $M = 5,7$ и епицентър по горното течение на р. Струма – бел. на Сн. Рижикова) не беше никъде повредена – сега на много нови места се напука и се уве-

Рижикова, Сн. Световните земетръсни катастрофи. – Унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 1996, 218 с.

личиха пукнатините, образувани от земетресението през петдесетте години на миналото столетие (Софийското през 1858 г. – бел. на Сн. Рижикова). Във време на силните трусове всичките чешми вътре и вън от манастира спряха; след малко потекоха, но с мътна и кална вода. Кучетата ужасно квичаха и бягаха; бягаха и цвилеха и коне и други животни. В същото време всред всеобщата паника се чуваше екот и бумтене на север и юг от манастира от падането на скали, отронени от високите стръмни върхове. Други скали при старата постница, която отстои от манастира на 4 км на север, бяха поломил горага; сума високи буки бяха попадали, кои цели, кои изкъртени. В Турция, според разказите на

хора там, най-силно и разрушително земетресението е било в Малешевско около градеца Пехчево. В Малешевския балкан близо до Пехчево имало образувани няколко грамадни пукнатини. Много постройки и джамии в Джумая имало също съборени. В основите на Пирин планина, близо до селото Сърбиново - Кресненско, имало образувана една голяма и дълга пукнатина, в която хвърлени камъни давали екот по цяла минута.”

Из доклада пред Сеизмичната служба в София на **Иван Недялков**, началник на телеграфо-пощенската и метеорологична станция в Рилския манастир (цит. по Сн. Рижикова, 1996)

„В четвъртък, на 18 октомври 1917 г., около 20 ч. и 18 мин. по официално изт. европ. време, в София беше усетен един слаб, едва доловим вертикален удар. След 40 минути целият град беше раздрусан от едно много силно, краткотрайно и почти вертикално земетресение, предшествувано и придружено от силно подземно бучене. Едно неописуемо пращане и пукане на зданията, примесено с особено фучене се разнасяше в потъналия изведнъж в тъмнина, следствие прекъсване на тока, град. Голяма паника беше обзела цялото население. Хората бягаха изплашени по улиците и дворовете и никой не смееше да влезе отново къщи. Няколкото слаби труса, които се усетиха през същата нощ, заедно с разпространените се слухове за очакване на още по-силни трусове, усилиха страха. Мнозина прекараха три и повече денонощия на открито.

Обаче със затихване на сеизмичната дейтелност и това земетресение постепенно започна да се забравя, успокоението настъпи, без да се извлече някаква поука.”

Из проучването на сеизмолога **Ради Иванов** (цит. по Сн. Рижикова, 1996)

„В 20 ч. 57 м. 41 с. (на 18 октомври 1917 г.) сеизмографът показва втори трус (преди това е бил регистриран един слаб трус) с огнище, изчислено на 25 км далеч от сеизмичната станция; най-силно е усетено в селата Суходол и Горна баня, намиращи се югозападно от София... Има силно пропукване на сгради, откъртени корнизи и мазилка, изпопадали комини. Човешки жертви няма. Земетресението е усетено в цяла Западна България.”

Из официално съобщение на ЦМС (цит. по Сн. Рижикова, 1996)

Фиг. 1. Последници от земетресението от 18 октомври 1917 г. в София

Fig. 1. Effects of the earthquake of October 18, 1917 in Sofia

„... Всички тези земетресения и особено първите две (на 14 и 18 април 1928 г. – П.С.) са нанесли грамадни загуби, внесли са трепет и ужас в населението и са потопили в скръб цяла България. Следващите след главните, макар и по-слаби трусове, са поддържали още дълго време уплахата сред населението, което е живяло на открито или в набързо приготвени подслони, тормозено често от най-невероятни слухове и легенди. Ала най-страшна е била нощта на 18 срещу 19 април в местата, разположени приблизително по линията Папазли (дн. Поповица) – Дуванджа (дн. Чалъкови) – Садово – Маноле. Там земята като че ли е кипяла: къщи, хора и добитък са били люлени във всички посоки. Никое живо същество не е могло да запази равновесие, а паниката е била неопишуема. През цялата нощ срещу 19 април по тези места са следвали почти непрекъснато в малки интервали по-слаби от първия трусове, които са досъборили разслабените вече постройките. Тези земетресения са засегнали чувствително трите окръга на Южна България – Пловдивски, Старозагорски и Хасковски.“

Киро Киров, директор на Централния метеорологичен институт (бивша ЦМС)
(цит. по Сн. Рижикова, 1996)

Фиг. 2. Новообразуваният разсед край с. Дуванджа (дн. Чалъкови, Пловдивско) след земетресението от 18 април 1928 г. Пропадналата част е от юг към север. Снимката е публикувана в статията на Ст. Бончев и П. Бакалов (Сп. на Бълг. геолог. Д-во, год. I, кн. 2, 1928)

Fig. 2. Neoplasm fault near the village of Duvandja (today Chalukovi, Plovdiv region) after the earthquake of 18 April 1928. The failed part is from South to North.

В известния учебник на **Чарлз Рихтер** „*Elementary Seismology*” се разглежда подробно сеизмичната дейност в България през 1928 г.:

„...Материалите върху детайлите на разглежданите тук интересни наблюдения получих само на български език. За щастие се оказа възможност да ги превода на английски. Скоро преди тези събития (земетресенията) е била извършена точна нивелация по линии, които пресичат цялата площ на разрушенията. Една година по-късно (1929) нивелировката е била повторена по същите линии. Резултатите са публикувани в отличната работа на Янков, прецизността на която не отстъпва на изходните данни.“

Кирил Янков, началник на сеизмологичния отдел към ЦМИ, извършва редица изследвания върху сеизмичната дейност през 1928 г. (вж. фиг. 4 и 5) и следващите години публикува статията, която цитира Рихтер.

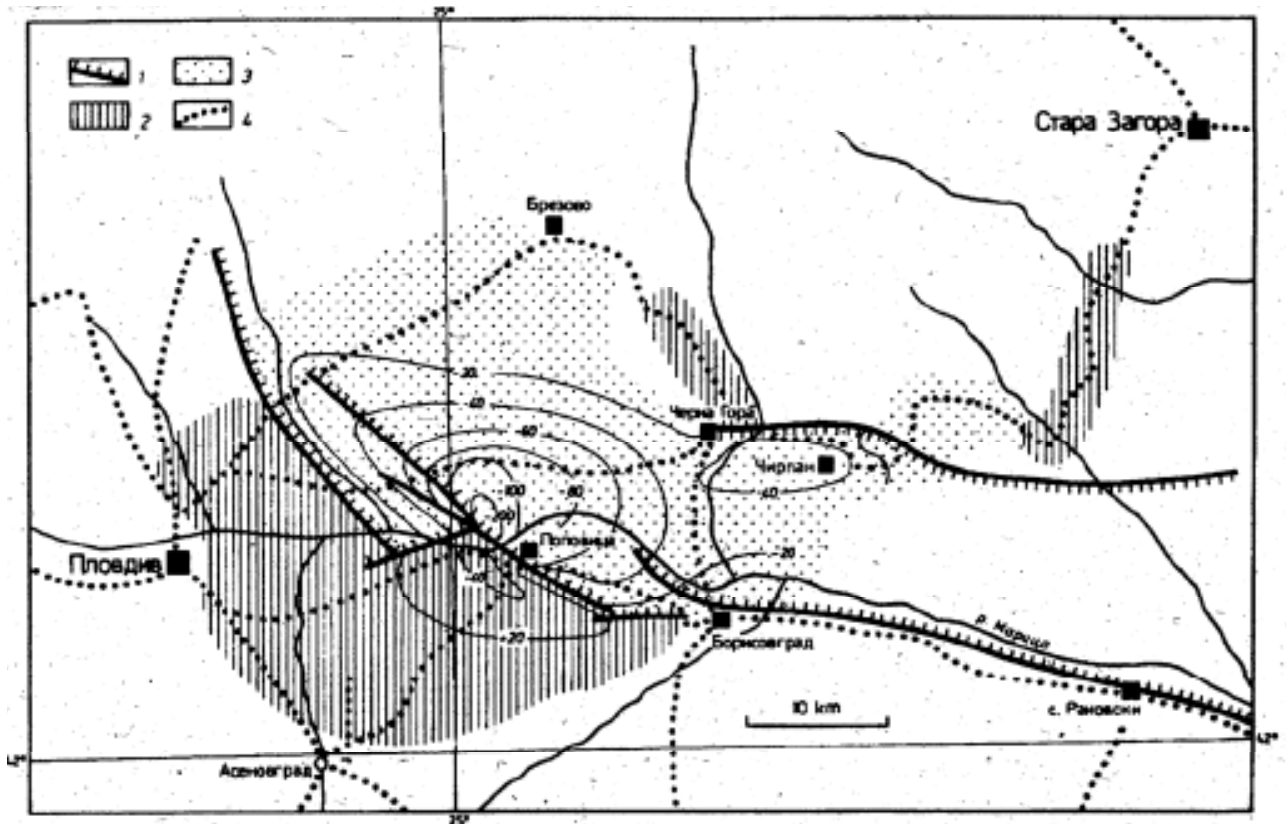
Фиг. 3. Разрушени сгради от земетресенията през април 1928 г. в Пловдив (вляво) и в Чирпан (църквата „Св. Спас“)

Fig. 3. Buildings destroyed by earthquakes in April 1928 in Plovdiv (left) and in Chirpan (the „St. Spass“ church).

Фиг. 4. Разкритият разлом при с. Папазли (дн. Поповица, Пловдивско), който 11 години след земетресението свидетелства за отседни движения по Поповишкия разлом (сн. К. Янков, 1939). На снимката е световно известният професор Зиберг от Германия.

Fig. 4. Fault uncovered at the village of Papazli (today Popovitza, Plovdiv region), which 11 years after the earthquake testifies about shifting motions along the Popovitza fault (photo K. Yankov, 1939). Pictured is the world famous professor Ziberg from Germany.

Фиг. 5. Изосейстна карта на Пловдивското земетресение от 18 април 1928 г., съставена от К. Янков (по С. Рижикова, 1996)

Fig 5. Isoseismal map of Plovdiv earthquake of April 18, 1928, compiled by K. Yankov (by S. Rizhikova, 1996)

„Намирахме се пред общинското управление (във В. Търново – П.С.). Ненадейно ни стресна един ужасен гърмеж откъм Света Гора (откъм юг). В същия миг се обърнахме назад, за да видим що става, но преди да имаме възможност да си обясним гърмежа, земята внезапно почна да се тресе със страшна сила. Понеже бяхме съвсем на открито, аз запазих хладнокръвие и спокойно преброих, че трусят (на 14 юни 1913 г. – П.С.) трая точно 11 сек. Подземно бучене и тътнене преди труса нямаше; не можах да забележа и други необикновени предвестници, нито някакво безпокойство между животните. Във време на труса, когато всичко наоколо трещеше с адски шум, картината наистина беше страшна. Масивното здание на общината се къртеше по ъглите и керемидите от покрива отхвърчаха във въздуха, като че ли някой ги блъскаше отдолу. В главната улица към мъжката гимназия, в страничните улици, в улицата, която води към катедралната черква „Св. Богородица“, трясъкът беше неописуем, всъде по паважа и тротоарите се рушаха с грозен шум корнизите на масивните здания, железните и каменните балкони и падаха керемиди от покривите, а над всичко се силеше изобилно вар и пясък. След земетресението облак прах се издигна над града.“

Разказ на търновския учител **М. Попов**
(цит. по Сн. Рижикова, 1996)

* * *

След 1928 г. на територията на България настъпва сеизмично затишие за земетресения с $M < 6$. На 4 март 1977 г. във Вранча, Румъния става едно от най-силните земетресения в Европа през втората половина на XX в. ($M = 7,2$), което има фатални последици и у нас – над 120 убити, предимно в района на Свищов. Това земетресение засяга най-вече Северна България: в района на Свищов и Русе то е с интензивност VIII степен (по МШК-64), в Североизточна България – VII степен, в София – V до VI степен.

Същата година на 3 ноември земетресение с магнитуд 5,3 с епицентър в района на Велинград нанася материални щети, но човешки жертви няма. Последните по-силни земетресения са в Североизточния сеизмичен район - край гр. Стражица на 21 февруари и 7 декември 1986 г. (магнитуд съответно 5,1 и 5,7). Те взимат четири човешки жертви и причиняват значителни повреди и разрушения в засегнатия регион (I0 = VII-VIII степен).

Фиг. 6. Част от разрушенията след земетресението от 14 юни 1913 г. в Горна Оряховица (горе) и във Велико Търново.

Fig. 6. Part of the devastation after the earthquake of June 14, 1913 in Gorna Oryahovitza (up) and in Veliko Tarnovo.

Фиг. 7. Разрушенията в Свищов след земетресението във Вранча, Румъния от 4 март 1977 г.

Fig. 7. Destruction in Svishtov after the earthquake in Vrancea, Romania on March 4, 1977

Земетресенията в Стражица през 1986 г.

През 1980 г. в Геофизичния институт при БАН започна разработването на система за прогнозиране на възможните последствия от евентуални бъдещи силни земетресения на територията на страната (ASEC). Тогава това беше първата прогнозна система в света от такъв тип. През лятото на 1985 г. във Велико Търново се проведе учение на Гражданска защита за реакция при силно земетресение. За първи път се прилагаше електронният вариант на ASEC, с конкретизация на базата данни за бившия Велико-търновски окръг. Трябваше да се реши къде да се моделират епицентърът и силата на земетресението, за да се определят силите и средствата за участие в практическото обучение, при това да се възпроизведе колкото се може по-реална картина. Предложено беше да се моделира трусът малко на север от Стражица, където има и горски масиви, и огромни тревни площи. Проигра се земетресение с магнитуд 6,5, но се оказа, че жертвите и разрушенията ще са много, което няма да е реално за включените в учението сили, средства и техника. Магнитудът бе намален на 5,7, което редуцира човешките жертви от три до десет, а разрушенията и повредените сгради между 20 000 и 25 000. Учението беше проведено, но през 1986 г. там станаха наистина две земетресения, второто с магнитуд 5,7 и макросеизмична интензивност 8 степен по скалата МШК-64. Епицентърът беше на същото място, където се проведе учението. Цяла Стражица въстана срещу сеизмолозите за „спотаената“ прогноза: „Знаели са и не са казали!“. Жертвите бяха две и около 22 000 сгради бяха разрушени. Нещата съвпаднаха с прогнозата. Каква е истината – съгласно прогнозната карта на сеизмичното райониране от 1979 г., районът на Стражица е в огнищна зона, в която могат да станат земетресения даже с магнитуд до 7,0 (интензивност 9 степен по МШК-64). Вярно е, че в исторически план районът на Стражица не е бил подлаган на сеизмични въздействия от местни земетресения, но по общи сеизмоложки, геотектонски, геофизични и други признаци този район бе включен в огнищната зона Горна Оряховица – Велико Търново с възможен магнитуд 7,0. Наред с това е известно, че науката още не може да реши задачата за прогнозиране на времето на реализация на бъдещите земетресения, т.е. прогнозното райониране дава само местоположението на епицентъра и силата на земетресението (магнитуда и степента на въздействие върху земната повърхност по скалата МШК-64), но не и времето. Най-важното за нашата сеизмология е, че чрез земетресението в Стражица новата прогнозна карта на сеизмичното райониране от 1979 г. успешно премина своята първа „природна“ проверка за вярно прогнозиране в район, където местни земетресения с такава сила не са ставали.

Двете земетресения през 1986 г. се случиха в района Стражица – Попово – Водица. Първото се реализира на 21 февруари в 7 ч. и 40 мин. с магнитуд 5,1 и интензивност 7-8. степен по МШК-64, а второто на 7 декември в 16 ч. и 17 мин. с магнитуд 5,7 и интензивност 8. степен. Второто земетресение увеличи повредите и разрушенията на сградите и те достигнаха до 80 % в Стражица, Асеново, Мирово и Горица. Между първото и второто земетресение хората усетиха десетки вторични трусове, които продължиха и до началото на 1988 г. Тези земетресения силно повлияха на местното население, а студеното време пречеше да се живее на открито, което принуди част от жителите на най-засегнатите селища временно да търсят подслон във от района при роднини и приятели. От това време остана пожеланието „лек трус“, което замени традиционното „лека нощ“.

Земетресенията в Стражица станаха причина от средата на 1987 г. официално да бъдат въведени в практиката новите „Норми за проектиране и строителство в земетръсни райони“. С тях практически устойчивостта на сградите и съоръженията срещу земетресения се увеличаваше до три пъти, а осигуряваните срещу земетресения площи нараснаха от 22 на 98 % от територията на страната.

Л. Христосков, Д. Солаков
Земетресенията – опасност и противодействие, С., 2009